

סימן א. בדין טומאת נגעים בבית הכנסת, יא ע"ב – יב ע"א

- א. תניא אידך: בית הכנסת ובית השותפין ובית האשה – מטמאין בנגעים. – פשיטא! – מהו דתימא: +ויקרא יד+ ובא אשר לו הבית, לו – ולא לה, לו – ולא להן, קא משמע לן. – ואימא הכי נמי! – אמר קרא: +ויקרא יד+ בבית ארץ אחתכם. – אלא לו למה לי? – מי שמייחד ביתו לו, שאינו רוצה להשאיל כליו, ואומר שאין לו, הקדוש ברוך הוא מפרסמו, כשמפנה את ביתו, פרט למשאיל כליו לאחרים.
- ב. ובית הכנסת מי מטמאין בנגעים? והתניא: יכול יחיו בתי כנסיות ובתי מדרשות מטמאין בנגעים – תלמוד לומר ובא אשר לו הבית – מי שמויחד לו, יצאו אלו שאין מיוחדין לו!
- ג. לא קשיא; הא – רבי מאיר, הא רבנן, דתניא: בית הכנסת שיש בה בית דירה לחזן הכנסת – חייב במזוזה, ושאין בה בית דירה – רבי מאיר מחייב, וחכמים פוטרין.
- ד. ואיבעית אימא: הא והא רבנן, ולא קשיא; הא – דאית בה בית דירה, הא – דלית בה בית דירה.
- ה. ואי בעית אימא: הא והא דלית בה בית דירה. והא דכרכים והא דכפרים. –
- ו. ודכרכים אין מטמא בנגעים? והתניא: אחתכם – אחתכם מטמאה בנגעים, ואין ירושלים מטמאה בנגעים. אמר רבי יהודה: אני לא שמעתי אלא מקום מקדש בלבד. – הא בתי כנסיות ובתי מדרשות – מטמאין בנגעים, ואף על גב דכרכים נינהו! – אימא: אמר רבי יהודה: אני לא שמעתי אלא מקום מקודש בלבד. ...
- ז. ודכפרים מי מטמא בנגעים? והתניא: לאחזה – עד שיכבשו אותה, כבשו אותה ולא חלקוה – לשבטים, חלקו לשבטים ולא חלקו לבית אבות, חלקו לבית אבות ואין כל אחד מכיר את שלו, מניין? תלמוד לומר +ויקרא יד+ ובא אשר לו הבית – מי שמויחד לו, יצא אלו שאין מיוחדין לו.
- ח. אלא מחורתא כדשנין מעיקרא.

בסעיפים [א-ב] מוצגת סתירה בין שתי ברייתות, האחת מטמאת ביכני"ס בטומ' נגעים והאחרת מטהרת.

שלושה תירוצים מופיעים בסוגיא ע"י שלושה משתנים [החמור מימין]:

- א. השיטה [ר"מ / רבנן]
- ב. הביכני"ס [יש בית דירה / אין בית דירה]
- ג. המיקום [כפרים / כרכים]

בסעיף [ג] הגמרא מייחסת את הברייתא הראשונה לר"מ ואת השניה לרבנן [כשם שנחלקו במזוזה].

בסעיף [ד] הגמרא מייחסת את שתייהן לרבנן: בראשונה יש בית דירה, ובשניה אין. היחס בין שני תירוצים אלו יוצג בטבלה דלהלן:

ביהכני"ס – נגעים [ומזוזה]

	רבי מאיר	רבנן
יש בית דירה	טמא	טמא
אין בית דירה	טמא	טהור

בתירוץ הראשון מציבים את הברייתא הראשונה בימנית תחתונה, והשניה בשמאלית תחתונה, ובתירוץ השני מציבים את הברייתא הראשונה בשמאלית עליונה והשניה בשמאלית תחתונה.

תירוצ ראשון			תירוצ שני		
	רבי מאיר	רבנן		רבי מאיר	רבנן
יש בית דירה	טמא	טמא	יש בית דירה	טמא	טמא [ברי' א]
אין בית דירה	טמא [ברי' א]	טהור [ברי' ב]	אין בית דירה	טמא	טהור [ברי' ב]

בסעיף [ה] מעלה הגמרא את החילוק השלישי: הראשונה בכפרים והשניה בכרכים. מה היחס בין תירוצ זנ לשני הקודמים? שתי אפשרויות עולות בתוספות: האחת, שחילוק זה הוא בשיטת חכמים והשניה, שחילוק זה הוא בשיטת ר"מ. נסביר:

למדנו לעיל, שביכני"ס שיש בו בית דירה לא נחלקו [שורה עליונה], ונחלקו רק בשאין בו בית דירה [שורה תחתונה]. השאלה היא אם החילוק בין הכפרים לכרכים הוא בשיטת חכמים [בשמאלית תחתונה] ואז צ"ל שר"מ מטמא בשניהם, או בשיטת ר"מ [בימנית תחתונה], ואז צ"ל שחכמים מטהרים בשניהם. נציג את כל זה בטבלה.

כיוון שבשורה העליונה לא נחלקו ניתן להחליף [בטבלה] את המשתנה השני בשלישי, דהיינו הטבלה דלהלן תעסוק בביכני"ס שאין בו בית דירה עליו נחלקו ר"מ וחכמים:

אפשרות [א]			אפשרות [ב]		
	רבי מאיר	רבנן		רבי מאיר	רבנן
כפרים	טמא	טמא	כפרים	טמא	טהור
כרכים	טמא	טהור	כרכים	טהור	טהור

ניתן לראות שיש שלוש אפשרויות דיניות:

1. בין בכפרים ובין כרכים טמא
2. בכפרים טמא ובכרכים טהור
3. בשניהם טהור

לפי האפשרות הראשונה ר"מ וחכמים נחלקו על דינים 1-2.

לפי האפשרות השניה הם נחלקו על דינים 2-3.

נעבור לקושיות הגמרא. הגמרא מקשה מברייתות בהן מבואר כשני הדינים הקיצוניים, דין [1] ודין [3].

בסעיף [ו] מוכיחה הגמרא מברייתא בה מפורש לכאורה שביכני"ס של כרכים מטמא בנגעים [וכ"ש של כפרים], דהיינו כדין [1].

בסעיף [ז] מוכיחה הגמרא מברייתא בה מפורש לכאורה שביכני"ס של כפרים לא מיטמא בנגעים [וכ"ש של כרכים], דהיינו כדין [3].

על קושיות אלו של הגמ' מקשה תוספות [ד"ה הא דכרכין] ממה נפשך:

לפי האפשרות הראשונה בהבנת סעיף [ה], דהיינו שהחילוק בין כפרים לכרכים הוא בשיטת חכמים, ואז המחלוקת היא בין דין [1] לדין [2], מה קשה לגמרא בסעיף [ו], והרי ברייתא זו ממנה מוכח כדין [1], מתאימה לשיטת ר"מ.

לעמות זאת לפי האפשרות השניה בהבנת סעיף [ה], דהיינו שהחילוק בין כפרים לכרכים הוא בשיטת ר"מ, ואז המחלוקת היא בין דין [2] לדין [3], לא מובנת קושית הגמרא בסעיף [ז], שהרי ברייתא זו ממנה מוכח כאפשרות [3] מתאימה לשיטת חכמים.

הכרעת התוספות היא כאפשרות [א], שהמחלוקת היא בין דין [1] לדין [2], וקושיית הגמרא בסעיף [ו] נובעת מכך שהשיטה ממנה מבואר כדין [1] מיוחסת מברייתא לרבי יהודה, והנחת הגמרא היא, שרבי יהודה הוא חכמים שחולקים על רבי מאיר, כך שהוא צריך לסבור כדין [2] ולא כדין [1]. תירוצ הגמרא הוא, שאכן ר"י סובר כדין [2], ותיקון הנוסח בדבריו הוא: מקום מקודש אינו מיטמא, כולל בתי כנסיות שבכרכים.

לפי זה, שהכרענו כאפשרות הראשונה, הקושיא בסעיף [ז] מובנת: אם המחלוקת היא בין דין [1] לדין [2] כיצד יתכן שבברייתא מבואר כדין [3], ומכאן תיובתא על ההצעה שעלתה בסעיף [ה], וחזרנו להצגת המחלוקת שבשני התירוצים הראשונים, בסעיפים [ג] ו[ד].